

Koulujen erilaiset käytännöt maahanmuuttotasaisten oppilaiden koulupolulla - KIEPPI-toimenpideohjelman loppuraportti

6.6 Oppimisvaikeudet ja traumaperäiset haasteet vaikuttavat koulunkäyntiin

Keskeisiä tuloksia

- Myöhään maahan tulleiden oppilaiden oppimisvaikeuksien ja traumaperäisten haasteiden tunnistamista vaikeuttavat kehittyvä opetuskielen taito, puutteelliset taustatiedot sekä vaikeus erottaa toisistaan kielellisiä, oppimiseen liittyviä ja traumaperäisiä tekijöitä.
- Tunnistaminen perustuu pitkälti opettajien arjen havainnointiin ja yhteistyöhön, sillä yhtenäisiä toimintatapoja, selkeitä vastuita ja soveltuvia arviointimenetelmiä ei ole järjestelmällisesti käytössä.
- Oppimisen tuen toteutumista viivästyttävät henkilöstön osaamis- ja resurssipuutteet sekä oppilaiden, huoltajien, koulun ja opiskeluhuollon väliseen tiedonkulkuun liittyvät haasteet.

Kaikilla opetuksen järjestäjillä ei ole määriteltyjä toimintatapoja esimerkiksi myöhään maahan tulleiden oppilaiden oppimisvaikeuksien tai traumaperäisten haasteiden tunnistamiseen. Rehtorit korostavat, että käytettävissä olevista keinoista huolimatta oppimisvaikeuksien tunnistaminen on hankalaa tai jopa mahdotonta varsinkin niiden oppilaiden kohdalla, joiden kielitaito on vielä kehittymässä. Opettajien ammattitaito ja arjen havainnointi ovat keskeisiä keinoja oppilaiden oppimisvaikeuksien tunnistamiseksi ja erottamiseksi.⁶ Valmistavan opetuksen opettajilla ja oman äidinkielen opettajilla on suuri tarve täydennyskoulutuksiin oppimisvaikeuksiin liittyen².

Oppimisvaikeuksien diagnosointi voi olla haastavaa varsinkin, jos oppilaalla on vielä kehittyvä opetuskielen taito. Diagnoosin ja samalla oppimisen tuen puutteen vuoksi kielenoppiminen ei edisty, jolloin oppilas jää kierteeseen, jossa opetuskielen oppiminen on hankalaa oppimisvaikeuksien takia, mutta tutkimuksiin ei pääse heikon kielitaidon vuoksi. Erilaiset arviointityökalut ja testit voivat vaatia kielellistä osaamista, kulttuurista tietoutta tai akateemista kokemusta, jota oppilailla ei vielä ole. Materiaalien kääntäminen oppilaan äidinkielelle ei takaa niiden toimivuutta. Kouluissa on pulaa koulupsykologeista ja erityisopettajista, eikä kaikilla opiskeluhuollon työntekijöillä ole kokemusta maahanmuuttotasaista oppilaista tai osaamista kielen oppimiseen liittyviin ongelmiin.⁶

Oppimisvaikeuksien tunnistamiseksi käydään harvoin keskustelua huoltajien kanssa (ks. lisää alaluku 4.6). He saattavat olla ainoita henkilöitä, jotka osaavat kertoa oppilaan kouluhistoriasta. Toisaalta huoltajilla saattaa olla erilaisia käsityksiä oppilaan koulunkäynnistä. Joissain tapauksissa he ovat jättäneet kertomatta koululle tietoa oppilaalla ennen Suomeen muuttoa ilmenneistä oppimisen haasteista tai he ovat jopa kieltäneet niiden

olemassaolon. Jos oppimisen haasteet ovat huoltajille uusi asia tai niihin suhtaudutaan kielteisesti lähtömaassa, oppimisvaikeuksiin saatetaan suhtautua välinpitämättömästi tai kielteisesti.⁶

Myöhään maahan tulleet oppilaat ovat oppimisen tuen osalta haastavassa tilanteessa. Heillä on usein oppimisvaikeuksia, jotka saattavat johtua myös akateemisten perustaitojen puutteesta, kun kyseisiä taitoja ei ole harjoiteltu riittävästi tai ne eivät ole vielä kehittyneet. Näiden erottaminen toisistaan voi olla vaikeaa. Myöhään maahan tulleiden oppilaiden oppimisvaikeudet diagnosoidaan usein viiveellä. Samat haasteet olisivat voineet tulla ilmi Suomessa jo alle kouluikäisenä.⁶

Suomeen muuttaneilla oppilailla voi olla lisäksi traumaattisia kokemuksia, kuten muistoja omaa tai perheenjäsenten henkeä uhkaavista tilanteista. Kokemukset sodankäynnistä, perheenjäsenen menetyksestä tai vanhemmista eroon joutumisesta ovat traumatisoivia tapahtumia. Oppilaat reagoivat traumoihin eri tavoin, jolloin niitä voi olla vaikeaa tunnistaa tai erottaa muista ongelmista. Niistä ei aina haluta puhua, vaan ne yritetään mieluummin unohtaa. Traumot voivat ilmetä esimerkiksi käyttäytymisongelmina, levottomuutena, ahdistuneisuutena, univaikeuksina, pelkotiiloina, ärtyneisyytenä, erilaisina kipulina tai särkyinä tai oppimisvaikeuksina. Traumaperäinen stressi ei yleensä häviä ajan myötä, minkä vuoksi sen tunnistaminen ja nuoren ohjaaminen mielenterveyspalveluihin on tärkeää.²⁷

Traumaperäisiä haasteita nousee esille erityisesti valmistavassa opetuksessa, kun oppilaat aloittavat koulunkäynnin Suomessa. Usein oppilaan aiemmasta historiasta ei tiedetä paljoa, mikä vaikeuttaa haasteiden huomioon ottamista arjessa. Itkeminen, säikähtely ja pelokkuus ovat selkeitä merkkejä, mutta traumataustan tunnistamista haastaa tilanteen moninaisuus, johon liittyy oppilaan vielä kehittyvä kielitaito, aiemmin opittu koulukäyttäytyminen sekä oppilaan luottamus opettajaan.⁶

Traumaperäisten haasteiden, kuten lapsuuden rankkojen kokemusten, tunnistaminen korostui kehittämiskohteena opetuksen järjestäjillä³, rehtoreilla⁶ ja valmistavan opetuksen opettajilla². Jopa kahdella kolmasosalla myöhään maahan tulleita oppilaita opettavista kouluista ei ole käytössä toimintatapoja näiden haasteiden tunnistamiseen. Kolmasosassa kouluista on käytössä yksi tai useampi toimintatapa. Yleisin tunnistamisen tapa on opettajan tekemä havainnointi, jota tehdään arjessa usein tai aina. Samoin huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on yleisesti käytössä. Sen sijaan alkukartoituksia ja terveystarkastuksia käytetään tunnistamisen toimintatapana hieman vähemmän. Tämä yksilöllinen kohtaaminen voi olla muita tapoja helpompi toteuttaa silloin, kun oppilaiden määrät ovat pieniä, mikä voi selittää pientä hajontaa vastauksissa ja keskustelujen käyttötiheydessä.⁶

Tarvittaessa tulkin avulla käydyt yhteiset keskustelut oppilaan ja huoltajien kanssa oppilaan aiemmasta oppimisesta koetaan koulun eri toimijoiden mukaan hyödylliseksi. Oppimisvaikeuksien tunnistamiseksi tehdään myös useassa koulussa yhteistyötä oman äidinkielen opettajan tai erityisopettajan kanssa. Opettajien välinen yhteistyö ja yhteinen arviointi ovat tärkeitä apuvälineitä. Oppimisvaikeuksien tunnistamiseksi tarvittaisiin kouluissa nykyistä järjestelmällisempiä toimintatapoja ja selkeitä vastuita.⁶